

Sylvia JASIŃSKA
*Dolnośląska Szkoła Wyższa
we Wrocławiu*

Obraz współczesnego nauczyciela wychowania przedszkolnego — rozbieżności pomiędzy jego kompetencjami, postrzeganiem i oczekiwaniami społecznymi a prestiżem zawodowym

Abstract: An Image of a Modern Teacher of Pre-school Education — the Discrepancy between his Competences, Perceptions and Social Expectations Prestige

The teacher is an important part of every educational system. Teachers activities are important for educational institutions and the success of education reforms. The pedagogical shape of educational institutions depends on their knowledge, experience, professionalism, passion and innovative activities.

Teachers of pre-school education in the educational environment are often underestimated and are treated as less important. Despite the increasing qualifications, getting more levels of professional advancement, taking up innovative activities, pre-school education teachers (mainly women) are perceived as “babysitters” filling children’s time while their parents are work hard.

Nowadays requirements for teachers are still growing. It is not enough for the teacher to be kind and cordial. From teachers expected are a professional approach and preparation for management the child’s development. Despite this, the rank of pre-school education and pre-school teacher education it’s still low.

The aim of the article is present a person of a pre-school teacher and show the discrepancies between her/his competences, social expectations, and prestige.

Keywords: pre-school teacher, teacher’s competence, social expectations, prestige of the teaching profession

Słowa kluczowe: nauczyciel wychowania przedszkolnego, kompetencje nauczyciela, oczekiwania społeczne, prestiż zawodu nauczyciela

1. Profil nauczyciela wychowania przedszkolnego

Wykształcenie, kwalifikacje i awans zawodowy nauczycieli wychowania przedszkolnego

Proces kształcenia nauczycieli wychowania przedszkolnego na wyższych uczelniach przechodzi wiele zmian — ich podstawowym celem jest stworzenie modelu studiów sprzyjających przygotowaniu studentów do podjęcia pracy zawodowej. Studia pedagogiczne są nastawione na wykształcenie absolwenta, który sprosta wysokim wymaganiom w swoim zawodzie (Portik, 2009).

W Polsce (zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli) kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w przedszkolach, szkołach podstawowych, placówkach wychowania przedszkolnego, placówkach zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania ma osoba, która ukończyła:

— studia magisterskie na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz legitymuje się przygotowaniem pedagogicznym;

lub:

— studia I stopnia na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz legitymuje się przygotowaniem pedagogicznym;

lub:

— studia wyższe na kierunku (specjalności) innym niż pedagogika, a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu oraz legitymuje się przygotowaniem pedagogicznym;

lub:

— zakład kształcenia nauczycieli w specjalności odpowiadającej nauczalnemu przedmiotowi lub prowadzonym zajęciom;

— zakład nauczycieli w specjalności innej niż pedagogika, a ponadto ukończyła kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć.

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w przedszkolach i klasach I–III szkół podstawowych ma również osoba, która ukończyła:

— studia wyższe na kierunku: pedagogika w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym;

lub:

— zakład kształcenia nauczycieli w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym.

Absolwent studiów I stopnia kierunku: pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna:

— dysponuje wiedzą związaną z prawidłowościami rozwojowymi i procesami edukacyjnymi dziecka w wieku średniego i późnego dzieciństwa. Zna istotę oraz sposoby stymulowania i diagnozowania rozwoju dziecka w tych latach, reguły, metody i formy organizacyjne pracy z dzieckiem w przedszkolu oraz klasach I–III szkoły podstawowej, kryteria wyboru planów i programów edukacyjnych, akty prawne regulujące pracę w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej. Ma wiedzę o metodach i formach doskonalenia się i autoewaluacji;

— ma umiejętności komunikacji interpersonalnej, rozpoznaje prawidłowości rozwojowe oraz symptomy zakłóceń w rozwoju dziecka, dokonuje diagnozy potrzeb, deficytów, predyspozycji, zdolności dzieci i odpowiednio dobiera metody oraz formy oddziaływań sprzyjających ich rozwojowi. Wykorzystuje wiedzę z zakresu teorii do projektowania oddziaływań pedagogicznych. Dokonuje oceny własnej pracy, planuje swój rozwój;

— cechuje się kompetencjami społecznymi, takimi jak: podmiotowe traktowanie dzieci, otwartość na ich problemy i refleksyjność, aktywne i twórcze podejście do rozwiązywania problemów, odpowiedzialność za własne postępowanie. Pracuje w grupie, jest komunikatywny w relacjach z dziećmi, rodzicami i współpracownikami (*Profil absolwenta*, <http://www.uatacz.up.krakow.pl>; dostęp 2 X 2018).

Po ukończeniu studiów I stopnia ich absolwent może rozpocząć naukę na studiach II stopnia. Absolwent studiów II stopnia kierunku: pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna:

— dysponuje rozszerzoną i pogłębioną wiedzą o charakterze interdyscyplinarnym, obejmującą terminologię, teorię i metodologię pedagogiki oraz pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej;

— dysponuje takimi umiejętnościami, jak: posługiwanie się warsztatem diagnostycznym w pracy nauczyciela wychowania przedszkolnego i klas I–III szkoły podstawowej, wyszukiwanie, analizowanie, ocenianie, integrowanie informacji z różnych źródeł, prowadzenie badań naukowych, praca w zespole i kierowanie zespołem;

— cechuje się kompetencjami społecznymi: wrażliwością na problemy edukacyjne dzieci, gotowością do komunikowania się i współpracy z otoczeniem oraz świadomością odpowiedzialności za zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, kraju, Europy i świata przez tworzenie procesów edukacyjnych nastawionych na dialog międzykulturowy (*Profil absolwenta*, <http://www.uatacz.up.krakow.pl>; dostęp 2 X 2018).

Absolwent studiów II stopnia uzyskuje tytuł zawodowy magistra. Ma możliwość podjęcia studiów III stopnia lub studiów podyplomowych. W ramach modułów specjalności studenci pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej mogą dodatkowo wybrać m.in.: edukację muzyczną dziecka, edukację plastycz-

ną i techniczną dziecka, diagnozę i terapię pedagogiczną dziecka, logopedię, język angielski, język niemiecki, nauczanie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną czy wychowanie fizyczne (*Profil absolwenta*, <http://www.uatacz.up.krakow.pl>; dostęp 2 X 2018).

Obecni absolwenci większości studiów pedagogicznych znają język obcy na poziomie B2 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego Rady Europy i wykorzystują komputer w kreowaniu i prowadzeniu procesów edukacyjnych. Z dniem 1 września 2014 r. weszło w życie Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (DzU, 2014, poz. 803). Podstawowym celem zmian w zakresie wychowania przedszkolnego było wprowadzenie obowiązkowej, bezpłatnej nauki języka obcego dla wszystkich dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego. Do podstawy programowej dodano nowy obszar „Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym” (DzU, 2014, poz. 803). Zgodnie z par. 2, ust. 2 powyższego rozporządzenia zmieniona podstawa programowa wprowadzona została od 1 września 2017 r. obligatoryjnie do wszystkich oddziałów w przedszkolu, objęła też dzieci korzystające z wychowania przedszkolnego w innej formie. Kwalifikacje wymagane od nauczycieli przedszkoli określa par. 4 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określania szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. Par. 11, pkt 4 mówi natomiast, że języków obcych nowożytnych w przedszkolach mogą uczyć — oprócz filologów z przygotowaniem pedagogicznym i absolwentów kolegiów języków obcych — także osoby, które mają kwalifikacje do pracy w przedszkolach. W ostatnim przypadku warunkiem jest legitymowanie się świadectwem znajomości danego języka obcego w stopniu co najmniej podstawowym i ukończenie studiów podyplomowych lub kursu kwalifikacyjnego w zakresie wczesnego nauczania języka obcego.

Nauczyciele języka obcego w przedszkolu docelowo będą musieli uzyskać odpowiednie kwalifikacje (wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela wychowania przedszkolnego, odpowiedni poziom znajomości języka obcego i kwalifikacje do prowadzenia wczesnego nauczania języka obcego). Dwa ostatnie warunki spełnia obecnie niewielu nauczycieli pracujących w przedszkolach. Z tego powodu minister edukacji narodowej wprowadziła „okres przejściowy” — nauczyciele przedszkola mają czas do 31 sierpnia 2020 r. na zdobycie niezbędnych kwalifikacji do nauczania języków obcych w przedszkolu. Na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej znajduje się list minister edukacji Anny Zalewskiej, w którym informuje ona, że nie wszyscy nauczyciele zatrudnieni w przedszkolach muszą mieć kwalifikacje do nauczania języka obcego (zarów-

no obecnie, jak i po 2020 r.). Decyzję w zakresie organizacji pracy przedszkola, w tym o zleceniu nauczycielowi określonych zajęć, podejmuje dyrektor. Minister przypomina również, że przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym w przedszkolach może być realizowane przez: nauczyciela, któremu dyrektor powierzył dany oddział, jeśli ma kwalifikacje do nauczania języka obcego nowożytnego w przedszkolu; nauczyciela, który ma kwalifikacje do nauczania języka obcego nowożytnego i który będzie prowadził zajęcia związane tylko z przygotowaniem dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym. Dodaje, że nauczyciele, którzy do 2020 r. nie zdobędą odpowiednich kwalifikacji do nauczania języków obcych w przedszkolu, będą mogli nadal prowadzić zajęcia z wyjątkiem zajęć językowych (*Nauka języka obcego w przedszkolu — ważna informacja dla nauczycieli*, <https://men.gov.pl>; dostęp 2 X 2018).

Ważnym aktem prawnym jest Karta Nauczyciela. Określa ona, że nauczycielem może zostać osoba, która: ma wyższe wykształcenie, przygotowanie pedagogiczne lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, na którym są to wystarczające kwalifikacje, kieruje się zasadami moralnymi i spełnia warunki zdrowotne do wykonywania zawodu. Karta Nauczyciela wyznacza również stopnie awansu zawodowego: nauczyciela stażysty, kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego. Określa także warunki odbywania stażu oraz wymogi formalne przyznania tytułu. Ścisłe ustalone są ramy czasowe awansu zawodowego: staż na nauczyciela kontraktowego trwa rok i dziewięć miesięcy, a na nauczyciela mianowanego — dwa lata i dziewięć miesięcy. Nauczyciel kontraktowy może rozpocząć staż na stopień nauczyciela mianowanego po przepracowaniu w przedszkolu co najmniej trzech lat, a nauczyciel mianowany może rozpocząć staż na stopień nauczyciela dyplomowanego po przepracowaniu w przedszkolu co najmniej pięciu lat od dnia nadania poprzedniego stopnia awansu. Nauczycielowi mianowanemu ubiegającemu się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego za spełnienie odpowiednich wymagań, o których mowa w przepisach, uznaje się także jego dorobek zawodowy ze szczególnym uwzględnieniem okresu od dnia uzyskania stopnia nauczyciela mianowanego. Istotne jest, że regulacje te nie różnicują etapu edukacyjnego, na którym aktywny zawodowo jest nauczyciel — oznacza to, że nauczycieli wychowania przedszkolnego obowiązują te same przepisy co nauczycieli pracujących w liceach (DzU, 2018, poz. 967).

Elementem awansu zawodowego nauczycieli jest doksztalcanie. Do podstawowych form doskonalenia nauczycieli zalicza się: doradztwo metodyczne, wspieranie adaptacji zawodowej, samokształcenie, studia podyplomowe, doksztalcanie się w placówce doskonalenia oraz na odległość, kursy kwalifikacyjne, szkolenia, warsztaty, konferencje, webinaria. Istotną formą rozwoju zawodowego jest wewnątrzprzedszkolne doskonalenie nauczycieli. Obejmuje ono całe przedszkole. W tym przypadku nauczyciele sami stawiają sobie cele i zadania,

które realizują, wybierają treść szkoleń, mogą być zarówno osobami szkolącymi grono pedagogiczne, jak i słuchaczami innych (Szempruch, 2013).

Kompetencje, umiejętności i osobowość nauczyciela wychowania przedszkolnego

Oprócz niezbędnych kwalifikacji w zawodzie nauczyciela podkreśla się znaczenie predyspozycji osobowościowych i kompetencji. Kompetencje nauczyciela w literaturze przedmiotu definiowane są jako: indywidualne zdolności, umiejętności, system wiedzy, doświadczenie, postawy i aktywność zawodowa oraz cechy osobowe jednostki. M. Czerepaniak-Walczak (1997) definiuje kompetencje zawodowe nauczyciela jako szczególną właściwość, która wyraża się w adekwatnym zachowaniu oraz przyjmowaniu odpowiedzialności za nie.

B. Kasáčová i in. wyróżnili trzy grupy kompetencji współczesnego nauczyciela:

1. Kompetencje ukierunkowane na ucznia — na jego podstawowe potrzeby i uwarunkowania jego rozwoju:

— umiejętność rozpoznania ogólnego rozwoju i indywidualnych cech każdego dziecka;

— rozpoznanie uwarunkowań nauki dziecka;

— identyfikacja kontekstu rozwoju dziecka.

2. Kompetencje ukierunkowane na proces edukacji, które można podzielić na:

— związane z procesem kształcenia (opanowanie wiedzy merytorycznej z nauczanego przedmiotu, umiejętności odnoszące się do planowania i projektowania dydaktycznego, umiejętność określania celów dydaktycznych, analizy procesów dydaktycznych, wyboru i zastosowania odpowiednich metod i technik nauczania);

— dotyczące umiejętności tworzenia warunków optymalnej edukacji (budowanie odpowiedniej atmosfery w grupie, umiejętność wykorzystywania tradycyjnych i nowoczesnych środków dydaktycznych w procesie nauczania);

— kompetencje kształtowania rozwoju osobowościowego dziecka (umiejętności wpływania na osobowy rozwój dziecka, rozwijania społecznych relacji i postaw dzieci, zapobiegania patologicznym zachowaniom dzieci).

3. Kompetencje ukierunkowane na samorozwój nauczyciela:

— zdolność do profesjonalnego samorozwoju;

— identyfikacja z rolą zawodową i przedszkolem lub szkołą (za: Portik, 2009).

Inny podział kompetencji nauczyciela zaproponował S. Dylak (2004). Wyróżnił on trzy grupy kompetencji zawodowych nauczyciela: bazowe, konieczne i pożądane. Do kompetencji bazowych zaliczył: odpowiedzialność, godność oso-

bisną i zawodową, prawość, samodyscyplinę, sumienność i pracowitość, wysoki poziom intelektualny, zdolność do bycia w dialogu z sobą i innymi ludźmi. Wśród kompetencji koniecznych wyodrębnił kompetencje psychologiczno-pedagogiczne, merytoryczne i metodyczne. Z kolei do pożądaných kompetencji zaliczył: muzyczne, plastyczne, teatralne, sportowe i literackie.

Ważnym rodzajem kompetencji współczesnego nauczyciela są kompetencje w obszarze współdziałania. Związane są one z umiejętnością organizowania współpracy z różnymi podmiotami procesu edukacyjnego (także gronem pedagogicznym). Od nauczycieli oczekuje się: umiejętności tworzenia odpowiedniej przestrzeni edukacyjnej, wychowawczego klimatu społecznego, w którym regulą jest społeczna aktywność oraz współdziałanie, sprawności w nawiązywaniu partnerskiej relacji z dziećmi i ich rodzicami, podejmowania inicjatyw z szeroko rozumianym środowiskiem. Współpraca pedagogów wymaga wspólnego podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów dotyczących działalności placówki, takich jak: wybór programów kształcenia, projektowanie, realizacja i ewaluacja działalności pedagogicznej. Decyzje te mogą wiązać się z projektowaniem zadań oświatowych, czasu oraz miejsca ich realizacji czy doboru metod, form i środków pracy dydaktyczno-wychowawczej (Kukła, 2008).

Współczesne placówki oświatowe oczekują od nauczycieli kompetencji kreatywnych, które wyrażają się w umiejętności posługiwania się nowoczesnymi metodami i technikami kształcenia, nastawionymi na aktywizację dzieci. Nauczyciel powinien tworzyć strategie edukacyjne, koncepcje własnego rozwoju i programy wspierające rozwój dzieci. Kreatywny nauczyciel jest również wyposażony w umiejętność opracowywania autorskich programów nauczania i tworzenia własnych koncepcji oświatowych (Szempruch, 2006).

Kompetencje zawodowe nauczyciela uwzględniają umiejętności informatyczno-medialne. W ich skład wchodzi: zdolność do wykorzystania w procesie edukacyjnym nowoczesnych źródeł informacji, umiejętność prowadzenia wymiany wiedzy naukowej i doświadczeń w skali krajowej i międzynarodowej oraz nawiązywania kontaktów ze środowiskami naukowymi i szkolnymi z całego świata. Kompetencje informatyczno-medialne obejmują umiejętność wykorzystania komputera, internetu i tworzenia programów informatycznych oraz udostępniania ich w sieci (Majkut-Czarnota, 2003).

Obecnie dostrzega się zapotrzebowanie na człowieka „trzeciej fali”. Jest to człowiek dorastający w dobie komputerów, internetu, szybkiego przepływu informacji i procesu globalizacji. Powinien on być: zdecydowany, otwarty, gotowy do zmian, wrażliwy, zakorzeniony kulturowo, hipotetyczny, alternatywny, antycypacyjny, zintegrowany wewnętrznie i zewnętrznie. Rola nauczyciela w przygotowaniu dzieci do wyzwań współczesnego świata polega zatem na stymulowaniu ich rozwoju w kontekście dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości (Brezinka, 2005).

Charakteryzując kompetencje nauczyciela wychowania przedszkolnego, należy rozważyć także cechy jego osobowości. M. i R. Radwiłowiczowie (1981) opracowali listę 10 grup cech pożądaných i niepożądaných u nauczyciela. Wśród tych pożądaných wyróżnili cechy: zewnętrzne (ujmujący wygląd, schludność, elegancja), światopoglądowe (postawa humanistyczna, zaangażowanie), moralno-osobowościowe (sprawiedliwość, prawdomówność, autentyczność, godność osobista, obowiązkowość), intelektualne (postawa badawczo-twórcza, nowatorstwo, doskonalenie się, posiadanie wiedzy pedagogicznej, psychologicznej i metodycznej), wolicjonalne (punktualność, systematyczność, obowiązkowość), związane z temperamentem (opanowanie, pogodne usposobienie, spokój), emocjonalne (takt, wyrozumiałość, życzliwość, wrażliwość), instrumentalne (dobra dykcja, piękne pismo, zdolności artystyczne).

C. Banach (1997) zaproponował pięć grup cech nauczycielskich. Wyodrębnił właściwości: osobowe, intelektualne, dydaktyczne, wychowawcze i zewnętrzne. Łącznie wyróżnił około 70 cech nauczycieli.

Zdaniem I. Adamek (2007) dobry nauczyciel powinien: prowokować, organizować i tworzyć odpowiednie warunki do nauki dzieci, osiągać cele zgodne z polityką edukacyjną, mieć wiedzę merytoryczną z zakresu swojej specjalizacji, angażować dzieci w proces uczenia się, pomagać wychowankom w osiągnięciu sukcesów, nawiązywać współpracę ze środowiskiem.

Kompetencje pedagogiczne nauczycieli badała również A. Nelešovská (2009). Badania zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2006/2007 na grupie 100 respondentów (studentów kierunku: nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne). Odpowiedzi opracowano z wykorzystaniem metod oraz procedur matematycznych i statystycznych. Wyniki te sugerują, że większość badanych wysoko ocenia swoje kompetencje komunikacyjne, a także organizacyjno-kierownicze i umiejętność autorefleksji. Do najbardziej problematycznych zaliczono kompetencje badawcze.

W teorii roli społecznej osobowość nauczyciela rozpatruje się w kategoriach osobowości społecznej (jako system ról). Rola nauczyciela to system norm i oczekiwań utrwalonych w świadomości społecznej. Oczekiwania te określają, co nauczyciel powinien robić, jak myśleć, jak się zachowywać, jakimi cechować się predyspozycjami. A. Olubiński (2001) skonfrontował oczekiwania nauczycieli, rodziców i uczniów dotyczące cech, jakie powinien posiadać nauczyciel. Uzyskane przez niego wyniki badań wskazują, że większość badanych chciałaby, aby nauczyciel legitymował się odpowiednim przygotowaniem merytorycznym do prowadzenia zajęć dydaktycznych. Na tego rodzaju predyspozycje nacisk kładą sami nauczyciele. Mniejsza grupa nauczycieli uważa, że przedstawiciele tego zawodu powinni mieć takie cechy, jak uczciwość czy serdeczność, a w dalszej kolejności: sumienność, pracowitość, dokładność, systematyczność. Na „ideał” osobowy nauczyciela składają się: wiedza i umiejętności dydaktyczne,

cechy moralne, predyspozycje i przygotowanie do pracy wychowawczej.

Stopień samooceny ukształtowania poszczególnych rodzajów kompetencji nauczycieli przedszkoli i klas początkowych badała U. Ordon (2009). Badaczka wykorzystała w tym celu metodę sondażu diagnostycznego. W efekcie uzyskała opinie nauczycieli na temat poziomu opanowania wybranych grup kompetencji zawodowych. Sondażami objęto 1112 ankietowanych. Jak wynika z przeprowadzonych badań, poziom kompetencji merytorycznych nauczycieli określa się jako dobry; 46,3% respondentów wyraziło zdanie, że ma kompetencje przedmiotowe na wysokim poziomie. Badania pokazały braki nauczycieli w zakresie kompetencji psychologiczno-pedagogicznych — ankietowani dobrze orientują się w problemach pedagogicznych, gorzej radzą sobie z wiedzą i problemami psychologicznymi. Nauczyciele wykazują się również umiejętnościami koniecznymi do pełnienia funkcji diagnostycznej, dydaktycznej i wychowawczej. Najlepiej ukształtowaną grupę kompetencji nauczycieli stanowią kompetencje w zakresie współdziałania, a najgorzej — w zakresie nawiązywania współpracy ze środowiskiem społecznym placówki i innymi podmiotami procesu edukacyjnego. Ważną funkcją nauczyciela jest organizowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego, wymagające kompetencji pragmatycznych — badani oceniają je jako ukształtowane na średnim poziomie. Analizy wymagają kwestie związane z prawem oświatowym, interpretacją dokumentów normatywnych, które nauczyciele znali niewystarczająco. Wyniki badań pokazują, że słabszą stroną nauczycieli są umiejętności komunikacyjne — odczuwają oni trudności w kontaktach z dziećmi, mają problemy z właściwą interpretacją ich potrzeb, poprawnym formułowaniem przekazów edukacyjnych. Na wysokim poziomie kształtują się kompetencje twórcze nauczycieli — 43% badanych ocenia je wysoko. W badaniu nauczyciele oceniali także własne kompetencje informatyczno-medialne. W tym zakresie respondenci podkreślili braki, szczególnie w wykorzystaniu komputera i internetu. Większość badanych zna język obcy (89,8%), ale poziom tej znajomości ocenia jako niski lub średni.

2. Zadania nauczyciela wychowania przedszkolnego i społeczne oczekiwania wobec niego

Przełom XX i XXI w. wiąże się ze zmianami w wielu sferach życia społecznego, gospodarczego i politycznego, a głównie edukacji. Krytyce poddaje się zarówno strukturę edukacji, jak i obowiązującą hierarchię celów. Tradycyjna triada: wiadomości–sprawności–postawy ulega zmianie. Na pierwszym miejscu stawia się nieskrępowany rozwój osobowości, a nie przekazywanie i opanowywanie wiadomości. Taka sytuacja wymaga zmian w treściach kształcenia, ale także w sposobach pracy nauczycieli (Potyrała, 2002).

Zadania nauczyciela określa Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. — Karta Nauczyciela. Zgodnie z nią nauczyciel jest zobowiązany do:

— rzetelnego realizowania zadań związanych z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami przedszkola: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa dzieciom w czasie zajęć;

— wspierania każdego dziecka w rozwoju;

— dążenia do pełni własnego rozwoju osobowego;

— doskonalenia się zawodowego, zgodnie z potrzebami placówki;

— kształcenia i wychowania dzieci w umiłowaniu ojczyzny, w poszanowaniu konstytucji RP, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka;

— dbania o kształtowanie u dzieci postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Obecnie pojawiają się głosy, że pomimo wielu prób reformowania szkoła oraz oświata nie nadążają za charakterem i tempem zmian ekonomicznych, społecznych czy kulturowych (Banach, 2005). Współczesny świat to świat oczekiwań, które sterują postępowaniem człowieka oraz występują we wszystkich obszarach jego aktywności. Oczekiwania te stanowią podstawę do oceniania drugiego człowieka i jego zdolności. Warto zastanowić się, czego współcześni rodzice oczekują od nauczycieli przedszkoli i jak zmieniły się te oczekiwania przez lata. Do 1989 r. rodzice pozostawali bierni w procesie edukacyjnym. Ich rola polegała na wywiązywaniu się z obowiązków formalnych. Nauczycielowi przyznawano niepodważalny autorytet z racji rangi wykonywanego zawodu. Przeobrażenia w tym zakresie rozpoczęły się w latach dziewięćdziesiątych. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU, 1991, nr 95, poz. 425) nałożyła na przedszkola i nauczycieli obowiązek inicjowania współpracy z rodzicami i wspierania ich w wychowaniu dzieci. Obecnie model relacji nauczyciel–rodzic powinien opierać się na podejmowanej i rozwijanej współpracy.

O zawodzie nauczyciela bardzo często mówi się w kategoriach misji, pasji, powołania. Oczekiwania społeczne wobec niego stanowią rezultat określonego pojmowania roli nauczyciela i funkcji pełnionych przez tę grupę zawodową. S. M. Kwiatkowski (2006) wyraża zdanie, że „nauczyciele zostali postawieni w sytuacji presji społecznej, która polega na transferze odpowiedzialności za edukację dziecka na system oświaty” (s. 27). Wymagania, jakie stawia się nauczycielom, i oczekiwania społeczne wobec nich wydają się nierealne. Obecnie obserwuje się również dewaluację zawodu i krytyczne nastawienie do pracy nauczycieli (Królikowska, Topij-Stepińska, 2014).

Współcześnie współpraca między nauczycielem a rodzicami jest konieczna. Podejmowanie takich działań stwarza dzieciom możliwość łatwego przejścia

przez edukację przedszkolną, a nauczycielowi daje szansę na pełne poznanie ich możliwości psychofizycznych. Wytwarza także u rodziców poczucie odpowiedzialności za kształcenie i wychowanie dziecka. Przedszkole nie może jednak i nigdy nie powinno zastąpić rodziny w jej funkcji wychowawczej (Bulera, Żuchelkowska, 2006).

Badania na temat oczekiwań rodziców wobec nauczycieli prowadziła A. Struzik (2009). Wyniki tych badań pokazują, iż rodzice oczekują od nauczyciela: umiejętnego i skutecznego przekazywania wiedzy, pomocy w sytuacjach trudnych dla dziecka, zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, przekazywania dziecku pozytywnych wzorców zachowania i postępowania, uwzględniania indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka, porady w problemach wychowawczych, informacji o postępach dziecka. Ta sama autorka badała również postrzeganie nauczycieli wczesnej edukacji przez różne grupy społeczne. Badania zostały przeprowadzone w latach 2006–2008 na terenie województwa małopolskiego metodą sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem dwóch technik: ankiety audytoryjnej i rozmowy. Badaczka poznała opinię uczniów, rodziców, nauczycieli oraz innych pracowników administracji państwowej. Uzyskany materiał pokazał pozytywny obraz nauczyciela wczesnej edukacji. Uczniowie mają sprecyzowany obraz nauczyciela — doceniają go, ale potrafią także wyrazić swoje niezadowolenie wobec niego. Dzieci określały nauczyciela takimi przymiotnikami, jak: miły, dobry, sprawiedliwy, spokojny, opiekuńczy, uczciwy, tolerancyjny, wymagający, konsekwentny, godny zaufania, wyrozumiały, pomysłowy, wesoły czy cierpliwy. Do najczęściej przez dzieci wymienianych negatywnych cech nauczyciela wczesnej edukacji należą: nerwowość, krzykliwość, surowość. Rodzice wskazują, że nauczyciele ich dzieci stanowią wzór godny naśladowania, ponieważ charakteryzują się wieloma pożądanymi cechami osobowości i profesjonalnymi.

Oczekiwania rodziców wobec nauczyciela związane ze współpracą pomiędzy nimi badała A. Felisiak (2016). Prowadziła ona badania diagnostyczne za pomocą ankiety w 2015 r. na terenie Łodzi. Kwestionariusz ankiety wypełniło 47 rodziców i 48 nauczycieli z pięciu przedszkoli. 75% badanych uznało, że zmieniły się oczekiwania rodziców wobec nauczyciela. Nauczyciele źródeł tych zmian upatrują w przeobrażeniach społecznych i gospodarczych, w mniejszym stopniu — w wieku i wykształceniu rodziców. Oczekiwania wobec nauczycieli przedszkola dotyczą głównie ich kompetencji. Rodzice chcą, aby nauczyciele indywidualnie traktowali dzieci i przygotowali je do nauki szkolnej. W mniejszym stopniu rodzice oczekują od nauczycieli wysokich kwalifikacji i współpracy. Ponad 72% badanych rodziców preferuje kontakt z nauczycielem przez e-mail. Mniej wskazań otrzymały konsultacje indywidualne i zebrania ogólne. Rodzice chcą współdecydować o wycieczkach, uroczystościach organizowanych w przedszkolu i zajęciach dodatkowych.

Zawód nauczyciela jest profesją o niejednoznacznej pozycji społecznej — nauczyciele są jedną z najlepiej wykształconych grup zawodowych, cieszą się zaufaniem i szacunkiem społecznym, a ich zarobki nie klasyfikują ich w klasie średniej. Szczególnie ciekawym przypadkiem jest zawód nauczyciela wychowania przedszkolnego. Pedagogów/pedagożki (większość nauczycieli to kobiety) z wyższym wykształceniem nazywa się przedszkolankami, paniami z przedszkola, ciociami, nianiami, bardzo rzadko zaś nauczycielkami. Według powszechnej opinii nauczyciele wychowania przedszkolnego „spędzają w pracy czas na zabawie z dziećmi i zajmowaniu się błahymi sprawami”. Takie zdanie wyrażają czasami same nauczycielki wychowania przedszkolnego. Przykład stanowi wypowiedź nauczycielki cytowanej przez L. Kopciewicz:

Często właśnie [postrzega się] nauczycieli nauczania początkowego jako takie matki kwoki, które biorą dzieci pod swoje skrzydła. Jeśli dzieci coś takiego poczują, to przychodzą do placówki z mniejszą obawą. Wiedzą, że nic im się nie stanie, a wręcz przeciwnie, że się nimi ta matka kwoka zaopiekuje (2009, s. 77).

Opinię nauczycielek wychowania przedszkolnego na temat postrzegania swojego zawodu w kontekście nauczycieli innych placówek oświatowych badała L. Rożek (2011). Badanie przeprowadziła w 2010 r. na grupie 200 nauczycielek przedszkoli. Najlicniejszą grupę badanych stanowiły osoby z ukończonymi wyższymi studiami magisterskimi, a najmniej liczną — te, które zakończyły swoją edukację na studium nauczycielskim. Większość respondentów uznała, że kwalifikacje wymagane w zawodzie nauczyciela są odpowiednie. Badani (pomiędzy posiadania tytułu magistra) podnoszą swoje kwalifikacje (9 osób było słuchaczami studiów podyplomowych, 1 osoba robiła doktorat, 1 — kurs kwalifikacyjny, 7 uzupełniało wykształcenie na studiach magisterskich, a 5 było w trakcie studiów licencjackich). 153 badanych nauczycieli miało dodatkowe kwalifikacje w zakresie: edukacji wczesnoszkolnej, pedagogiki opiekuńczej, pedagogiki pracy, terapii pedagogicznej, pedagogiki ogólnej, resocjalizacji, zarządzania oświatą, projektowania wewnątrz, diagnozy i terapii, śpiewu, gry na instrumentach, nauki języków obcych, wychowania fizycznego, plastyki, informatyki czy gimnastyki korekcyjnej. Choć praca w przedszkolu i jej niski prestiż niosą za sobą ryzyko dużego obciążenia psychicznego, większość badanych dostrzega więcej pozytywnych aspektów swojej pracy. W badaniu respondenci wyrazili swoje niezadowolenie ze statusu zawodowego — ponad połowa z nich uważa, że pozycja nauczycieli wychowania przedszkolnego jest gorsza od pozycji nauczycieli pracujących na wyższych szczeblach edukacji. Na pytanie: „Z jakimi określeniami nauczyciela przedszkola spotykacie się na co dzień?” badani odpowiedzieli: „przedszkolanka”, „opiekunka”, „ciocia”, „wychowawczyni”, „niania”, „pani”. Nauczyciele nazywani w ten sposób czują się niedoceniani i pozbawieni należnego im szacunku.

3. Status zawodowy i prestiż zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego

Amerykański antropolog i socjolog R. Linton zdefiniował status społeczny jako pozycję zajmowaną w systemie społecznym przez określone jednostki. Wyodrębnił on dwa jego rodzaje: status przypisany oraz status osiągnięty. Status przypisany to pozycja nadana człowiekowi na podstawie posiadanych przez niego cech biologicznych (płci, wieku czy pochodzenia). Status osiągnięty uzależniony jest natomiast od decyzji oraz działań podejmowanych przez jednostkę. Przykładem statusu osiągniętego jest pozycja zawodowa.

Status zawodowy to pozycja osoby wynikająca z jej zatrudnienia na określonym stanowisku. S. Więśław (2011) opracował strukturalną interpretację definicji statusu zawodowego. Wskazał on na dychotomiczność aspektów tego terminu. Status zawodowy rozumiany jest jako pozycja, jaką posiadają w społeczeństwie osoby zatrudnione na danym stanowisku w zależności od poziomu uznania ich kompetencji. Z tego powodu w artykule omówiono zagadnienia związane z hierarchią zawodów w odniesieniu do kryterium prestiżu, a także określono miejsce zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego w rankingach prestiżu zawodów. Status zawodowy wyznacza prawa i obowiązki osoby w niej zatrudnionej. Z tego powodu warto poruszyć kwestie dotyczące statusu zatrudnienia nauczyciela (Domański, 2007).

Podstawowym wyznacznikiem rangi jest prestiż wynikający z wykonywanego zawodu. W Polsce analizowaniem prestiżu zawodów zajmuje się Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS). Ostatni raport prestiżu zawodów został opracowany na podstawie badania przeprowadzonego w 2013 r. na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski (zbadano opinię 905 Polaków). Zadaniem respondentów było ocenianie wymienionych w kwestionariuszu zawodów w pięciopunktowej skali szacunkowej. W tym sondażu zawód nauczyciela usytuował się na siódmym miejscu (podobnie jak w badaniu z 2008 r., lecz w stosunku do poprzednich sondaży odnotowuje się spadek prestiżu zawodu nauczyciela; Cybulska, 2013).

W badaniu Ośrodka Badania Opinii Publicznej (OBOP) zawód nauczyciela uznano za jeden z najbardziej stresujących zawodów (usytuował się on na drugim miejscu — po lekarzu), w których trudno znaleźć pracę. Wśród zawodów prestiżowych nauczyciel znalazł się w tym badaniu również na drugim miejscu.

Prestiż zawodu nauczyciela badała w latach 2011–2015 A. Tyl (2016). Badaniami ankietowymi objęła ona 150 osób, przedstawicieli trzech grup zawodowych: nauczycieli, przedstawicieli środowiska medycznego oraz pracowników fizycznych. Na podstawie tych badań autorka doszła do wniosku, że nauczyciele niżej oceniają prestiż swojego zawodu od pozostałych grup zawodowych.

Wnioski te nie wydają się jednak zaskakujące, przede wszystkim dla osób przebywających w środowisku nauczycieli oraz śledzących doniesienia medialne o ich pracy. Wątpliwości rodzi natomiast pytanie o możliwość podniesienia samooceny nauczycieli, ponieważ z badań OBOP z 2010 r. wynika, iż osoby pracujące w sektorze edukacji są bardziej zadowolone ze swojej pracy niż statystyczny Polak (Pyżalski, 2010).

Drugim ważnym atrybutem statusu zawodowego są jego regulacje prawne. Termin „pragmatyka zawodowa” definiowany jest jako zbiór przepisów — reguł działania pracowników. Regulują ją ustawy, które określają prawa i obowiązki przedstawicieli danego zawodu. Pragmatyką zawodową nauczycieli jest Karta Nauczyciela. M. Marszałek i K. Olejniczak porównywały pragmatyki zawodowe nauczycieli w różnych krajach UE. Dostrzegły one podobieństwa w nich, w tym szczególnie dotyczące centralizacji nadzoru nad pragmatyką i wprowadzania zmian polegających na poszerzaniu obowiązków nauczycieli (Marszałek, Olejniczak, 2018).

Pragmatyka zawodowa obejmuje status zatrudnienia. W opracowaniach Sieci Eurydice wyróżnia się trzy kategorie statusu zatrudnienia nauczycieli: urzędnika państwowego, urzędnika państwowego w zawodzie i kontraktowego pracownika sektora publicznego. Nauczyciel w Polsce jest kontraktowym pracownikiem sektora publicznego lub urzędnikiem państwowym w zawodzie. Zatrudnienie na podstawie mianowania daje nauczycielowi wyższy status — umożliwia pracę w szkolnictwie przez całe życie zawodowe, uzyskanie kolejnych stopni awansu zawodowego i korzystanie z przywilejów zawartych w Kartce Nauczyciela. Rodzaj stosunku pracy nauczyciela wiąże się z jego stopniem awansu zawodowego. Nauczyciele stażysty i kontraktowi zatrudniani są na podstawie umowy o pracę, przy czym nauczycieli stażystów zatrudnia się na czas określony. Nauczycieli mianowanych i dyplomowanych zatrudnia się na podstawie mianowania (*Status zawodowy nauczycieli w Europie. Wybrane przykłady*, <http://www.eurydice.org.pl>; dostęp 2 X 2018).

W zawodzie nauczyciela obserwuje się wiele negatywnych zjawisk. Należą do nich: brak klarownych modeli kształcenia i doskonalenia nauczycieli, brak podmiotowości nauczyciela, spadek prestiżu zawodu nauczyciela, pogorszenie się warunków pracy, poczucie osamotnienia, atmosfera niepokoju. Nie dotyczy to wyłącznie polskich nauczycieli. W Anglii w końcu lat dziewięćdziesiątych notowano coraz większe zniechęcenie nauczycieli. W Czechach wskazano na następujące trudności dotyczące funkcjonowania zawodowego nauczycieli: niskie dochody, niski prestiż społeczny, obciążenie psychiczne. Podobne trudności przeżywają nauczyciele na Słowacji. R. Parzęcki (1998) ujął niepokojące zjawiska w zawodzie nauczyciela w cztery grupy: warunki materialno-techniczne (mała przestrzeń, jednostronny charakter zajęć, nadużywanie narządu mowy czy hałas), znużenie psychiczne (infantyilizm, koncentracja uwagi, napięcie ner-

wowe, powtarzanie tych samych tematów), kompleks pedagogiczny (postulat nieustannej pracy nad sobą, nadmiar zadań, konkurencyjność osiągnięć), wysokie wymagania stawiane nauczycielom przez rozwój nauki oraz postęp techniczny.

Przedstawiciele pedagogiki krytycznej sugerują, że władza widzi w nauczycielach jednostki posłuszne, uległe, niesprzeciwiające się rozporządzeniom. Nauczycielom narzuca się określona struktura pracy, jej koncepcję. Administracja oświatowa nakłada na nich ogromną ilość pracy iluzorycznej i zmusza do uznania iluzji za pracę autentyczną. Ocenianie nauczycieli przez pryzmat dyscypliny w klasie/grupie czy wskaźniki efektywności kształcenia i wychowania prowadzi do pozorantstwa oraz selektywnego nastawienia do dzieci. Z tego powodu nauczyciele nie cieszą się w społeczeństwie wysokim prestiżem. Na temat ich pracy pojawiają się różne mity i stereotypy, np.: „nie ma potrzeby, żeby nauczyciele tyle odpoczywali, gdyż mają krótki czas pracy, a długie wakacje”; „praca nauczyciela nie wymaga jakiś szczególnych kwalifikacji i nie jest męcząca”; „oczekiwanie pomocy przez nauczycielkę oznacza nieudacznictwo, bo dobra nauczycielka potrafi sobie poradzić z trudnymi sytuacjami”; „praca z liczną grupą niczym nie różni się od pracy z jedną osobą”. Środowisko pracy nauczyciela generuje wysoki poziom stresu ze względu na ciągły brak środków finansowych na edukację, praktyki odgórnego reformowania szkolnictwa, narzucanie nauczycielom celów i programów. Nauczyciele są również zagrożeni mobbingiem w miejscu pracy ze względu na konieczność dostosowywania się do reguł panujących w danej placówce. Na sytuację i postawy nauczyciela wpływają także oczekiwania rodziców. Obecnie nauczyciel wychowania przedszkolnego bardzo często traktowany jest jako usługodawca w „firmie przedszkole”. Zdarza się, że rodzice wyrażają agresję werbalną w stosunku do nauczycielki, która zwraca im uwagę na negatywne zachowania dziecka. Ich postawa ma w takich sytuacjach charakter roszczeniowy. Kiedyś rodzice zabiegali o to, aby ich dziecko zostało przyjęte do przedszkola. Obecnie wśród rodziców istnieje opinia, że „to, co publiczne, jest wystawione na rynku jako towar”. Wynikają stąd postawy roszczeniowe typu: „mnie się to należy”; „płacę, więc żądam”; „nikt mi nie będzie mówił, czy moje oczekiwania są dobre, czy złe”. W takiej perspektywie dziecko staje się własnością rodziców, powierzoną nauczycielowi w przedszkolu na jakiś czas (Śliwerski, 2012).

S. Korczyński (2002) badał w 1992 r. obraz „typowego nauczyciela”. Przeanalizował 125 opinii nauczycieli i 125 opinii rodziców. Do cech, które wskazują na syndrom „wypalenia psychicznego”, zaliczył: zabieganie, znerwicowanie, nerwowość i zmęczenie. Żaden nauczyciel nie przypisał przedstawicielom swojego zawodu takich cech, jak: dobroć, życzliwość, spokój, mądrość czy bycie kulturalnym. Autoopinie nauczycieli były bardziej negatywne niż opinie rodziców. S. Korczyński powtórzył swoje badania w 2002 r.

Sformułowania nauczycieli na temat statusu zawodowego przedstawił J. Rutkowiak. Zdaniem nauczycieli pod względem statusu zawodowego do najbardziej problematycznych należą:

- odczuwanie niepewności pracy, zagrożenie jej utraty;
- konkurencyjność na rynku pracy;
- tworzenie relacji z dzieckiem/uczniem opierającej się na odpowiedzialności pedagoga;
- tworzenie nowych, zróżnicowanych relacji z rodzicami;
- poszukiwanie modelu kształcenia i doskonalenia odpowiedniego do realiów życia;
- przewycięzanie własnych oporów psychicznych związanych z funkcjonowaniem w warunkach niedoborów finansowych;
- ciągle wzbudzanie własnej motywacji zawodowej (za: Kwiatkowska, 2005).

Negatywne zjawiska w pracy nauczyciela mogą prowadzić do odczuwania przez niego syndromu wypalenia zawodowego. Wypalenie zawodowe łączy się z brakiem wsparcia społecznego nauczyciela. Badania nad wsparciem społecznym i jego powiązaniem z wypaleniem zawodowym prowadziła H. Sęk (2004) już w latach dziewięćdziesiątych XX w. Do badań zakwalifikowała 74 nauczycieli. Badaczka wysunęła wniosek, że wsparcie społeczne przeciwdziała wypaleniu zawodowemu. Nauczyciele, którzy mogli liczyć na większe wsparcie, cechowali się większym zaangażowaniem i satysfakcją zawodową.

W 2000 r. wsparcie społeczne nauczycieli badała S. Tucholska (2003). Po analizie wyników badań na grupie 256 nauczycieli wysunęła następujące wnioski: w grupach nauczycieli „dopasowanych” i „zdystansowanych” istniała przeciętnie nasilona potrzeba wsparcia społecznego, w grupie nauczycieli „rozczarowanych” zauważono poszukiwanie wsparcia społecznego, wśród nauczycieli „wypalonych zawodowo” dominowała podwyższona zależność emocjonalna i silna potrzeba wsparcia społecznego.

Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli badała również A. Szczęsna (2010). Na podstawie wyników badań doszła do wniosku, że najliczniejszą grupę stanowią nauczyciele posiadający wewnętrzną sieć wsparcia (222 badanych), drugą — nauczyciele bez sieci wsparcia (91 badanych). Wśród nauczycieli nieposiadających sieci wsparcia znajdują się głównie nauczyciele z niewielkim stażem pracy. Jako źródło wsparcia nauczyciele najczęściej wymieniali kolegów i koleżanki z pracy oraz dyrektora placówki. Badani uznali, że na wsparcie mogą liczyć także ze strony pedagoga, doradców metodycznych oraz pracowników ośrodków doskonalenia nauczycieli.

4. Podsumowanie

Proces edukacyjny cechuje się złożonością. Jego jakość zależy w dużym stopniu od nauczyciela. Wszystkie reformy edukacji wprowadzane na przestrzeni lat wymagały od nauczycieli wychowania przedszkolnego podnoszenia kwalifikacji, wiedzy z zakresu pedagogiki i psychologii, profesjonalizmu i licznych kompetencji.

Pomimo że w zawodzie nauczycieli wychowania przedszkolnego zaszło wiele zmian, w świadomości społeczeństwa zawód ten nadal postrzegany jest w kategorii opieki, a nie wiedzy i profesjonalizmu. Nauczycielki wychowania przedszkolnego są pod ciągłą presją. Stawia się im wysokie wymagania: realizowania podstawy programowej, uczestnictwa w życiu przedszkola, posłuszeństwa wobec przełożonych, stanowienia przykładu osobistego. Środowisko społeczne oczekuje od nauczyciela sukcesów, rzeczy niemożliwych, tego, aby wszystkie dzieci były „mądre i piękne”.

Nauczycielki wychowania przedszkolnego przeżywają różne dylematy. Ważnym aspektem jest również status zawodowy, który wiąże się z poczuciem własnej godności. Odczuwanie godności przez nauczycieli przyczynia się do tego, że szanują oni godność dzieci. Z tego powodu w interesie społecznym powinno być darzenie nauczycieli wychowania przedszkolnego szacunkiem.

Bibliografia

- Adamek, I. (2007). *Edukacja nauczycieli — problemy i wyzwania*. W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*. Nowy Sącz: PWSZ, s. 38–50.
- Banach, C. (1997). *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Banach, C. (2005). *Szkoła naszych oczekiwań i marzeń, potrzeb, projekcji i działań od A do Ż*. Poznań: Wyd. eMPI2.
- Brezinka, W. (2005). *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*. Kraków: WAM.
- Bulera, M., Żuchelkowska, K. (2006). *Edukacja przedszkolna z partnerskim udziałem rodziców*. Toruń: Akapit.
- Cybulska, A. (2013). *Prestiż zawodów*. Komunikat CBOS nr BS/164/2013. Warszawa: CBOS.
- Czerepniak-Walczak, M. (1997). *Aspekty źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Kraków: Edytor.
- Domański, H. (2007). *Struktura społeczna*. Warszawa: Scholar.
- Dylak, S. (2004). *Nauczyciel — kompetencje, kształcenie zawodowe*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Warszawa: Żak.
- Felisiak, A. (2016). *Spoleczne oczekiwania wobec nauczyciela przedszkola — komunikat z badań*. W: W. Leżańska, A. Felisiak (red.), *Nauczyciel wczesnej edukacji wobec zmian społeczno-kulturowych*. Łódź: Wyd. UŁ, s. 81–88.
- Kopciwicz, L. (2009). *Edukacja jako praktyka dominacji. Udział szkoły w wytwarzaniu kapitałów rodzajowych uczennic i uczniów*. W: L. Kopciwicz, E. Zierkiewicz (red.), *Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji*. Warszawa: Wyd. Psychologii i Kultury Eneteia, 13–28.

- Korczyński, S. (2002). *Obraz nauczyciela*. Opole: Wyd. UOp.
- Królikowska, A., Topij-Stepińska, B. (2014). *Wizerunek nauczyciela we współczesnym społeczeństwie polskim*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, nr 1 (31).
- Kukla, D. (2008). *Kompetencje europejskiego nauczyciela*. W: M. Blachnik-Gęsiarz, D. Kukla (red.), *Profil kompetentnego nauczyciela w europejskiej szkole*. Częstochowa: Wyd. Wyższej Szkoły Lingwistycznej, s. 163–170.
- Kwiatkowska, H. (2005). *Tożsamość nauczyciela. Między anomią a autonomią*. Gdańsk: GWP.
- Kwiatkowski, S. M. (2006). *Oczekiwania społeczne wobec nauczycieli — w kierunku szlachetnej utopii*. „Nowa Szkoła”, nr 8, s. 27–30.
- Majkut-Czarnota, B. (2003). *Kompetencje informatyczne nauczycieli klas I–III w reformowanej szkole*. W: M. Michalewska, P. Kowolik (red.), *Kompetencje nauczycieli w reformowanej szkole*. Katowice: Wyd. UŚ, s. 86–92.
- Marszałek, M., Olejniczak, K. (2018). *Pragmatyka zawodowa polskiego nauczyciela w porównaniu z krajami Unii Europejskiej*, <https://www.gimkonst.pl> (dostęp 2 X 2018).
- Merton, R. K. (2009). *Zestaw ról, zestawy statusów społecznych i sekwencje statusów społecznych w czasie*. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologia. Lektury*. Kraków: Znak, s. 142–153.
- Nelešovská, A. (2009). *Kompetentny nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej (badanie sondażowe)*. W: E. Smak (red.), *Nauczyciel wczesnej edukacji*. Opole: UOp, s. 45–67.
- Olubiński, A. (2001). *Podmiotowość ról nauczyciela i ucznia w świetle analiz opinii społecznych*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Ordon, U. (2009). *Samoocena kompetencji zawodowych nauczycieli przedszkoli i klas I–III wobec wymogów edukacji europejskiej*. W: I. Adamek, E. Żmijewska (red.), *Nauczyciel w systemie edukacyjnym*. Kraków: Wyd. Naukowe UP, s. 66–76.
- Parzęcki, R. (1998). *Doskonalenie zawodowe w systemie edukacji nauczycielskiej*. W: A. Siemak-Tylińska, H. Kwiatkowska, S. Kwiatkowski (red.), *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*. Warszawa: Żak, s. 191–208.
- Portik, M. (2009). *Profil nauczyciela szkoły podstawowej*. W: I. Adamek, E. Żmijewska (red.), *Nauczyciel w systemie edukacyjnym*. Kraków: Wyd. Naukowe UP, s. 19–26.
- Potrząta, B. (2002). *Przełom wieków wyzwaniem dla edukacji i nauczyciela*. W: E. Koziół, E. Kobyłka (red.), *W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, s. 117–132.
- Pyżalski, J. (2010). *Skutki oddziaływania warunków pracy polskich nauczycieli*. W: J. Pyżalski, D. Mecerz (red.), *Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli. Pomiędzy wypaleniem zawodowym a zaangażowaniem*. Kraków: Impuls, s. 46–76.
- Radwiłowiczowie, M. i R. (1981). *Nauczyciel klas początkowych*. Warszawa: WSiP.
- Rożek, L. (2011). *Przedszkolanka czy profesjonalista — zmiana czy zamiana?*. W: M. Karwowska-Struczyk, D. Sobiepańska, M. Szpotowicz (red.), *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Badania, opinie, inspiracje*. Warszawa: Żak, s. 402–425.
- Sęk, H. (2004). *Wypalenie zawodowe nauczycieli. Uwarunkowania i możliwości zapobiegania*. W: H. Sęk (red.), *Wypalenie zawodowe. Przyczyny i zapobieganie*. Warszawa: PWN.
- Struzik, A. (2009). *Cechy i kompetencje nauczyciela wczesnej edukacji w percepcji społecznej*. W: I. Adamek, E. Żmijewska (red.), *Nauczyciel w systemie edukacyjnym*. Kraków: Wyd. Naukowe UP, s. 60–65.
- Szczepny, A. (2010). *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski.
- Szempluch, J. (2006). *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości*. Rzeszów: Wyd. UR.
- Szempluch, J. (2013). *Pedeutologia. Studium teoretyczno-praktyczne*. Kraków: Impuls.
- Słiwierski, B. (2012). *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej między posłuszeństwem a oporem*. W: M. Suświłło (red.), *Nauczyciel wczesnej edukacji — konteksty i wyzwania*. Olsztyn: Wyd. UWM, s. 16–31.

- Tucholska, S. (2003). *Wypalenie zawodowe u nauczycieli*. Lublin: Wyd. KUL.
- Tyl, A. (2016). *Status zawodowy nauczyciela*. W: W. Leżańska, A. Felisiak (red.), *Nauczyciel wczesnej edukacji wobec zmian społeczno-kulturowych*. Łódź: Wyd. UŁ, s. 29–35.
- Więśław, S. (2011). *Sytuacja i status zawodowy dyrektorów szkół i placówek oświatowych*. Warszawa: Raport ORE.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. DzU, 2009, nr 50, poz. 400.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela. DzU, 2018, poz. 967.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. DzU, 1991, nr 95, poz. 425.